

Иван Ђорђевић*Етнографски институт САНУ, Београд*
djordjevic.ivan77@gmail.com

Чија је ово игра? Један поглед на улогу фудбала у конструкцији националног идентитета*

Апстракт: У овом раду разматрам начине на који се кроз фудбал конструише национални идентитет, анализирајући различите студије случаја превасходно у земљама западне Европе, које се у јавном наративу означавају као "развијене". Настојим да укажем на чињеницу да је, упркос слабљењу прерогатива националне државе, идентитет који на ту државу реферише још увек снажан, и да је фудбал један од оних културних елемената кроз који се таква врста идентификације охрабрује и подржава. Са друге стране, анализирајући пројекат "изградње нације" кроз фудбал у земљама које, претпостављено, представљају идеал за транзицијску земљу попут Србије, како у економском тако и у политичком смислу, намера ми је да укажем да идеологија национализма и њена инструментализација у медијима, попут ове у наведеним примерима, није никаква локална специфичност везана за тзв. "недовољно модернизована друштва", где овај термин, сам по себи, има идеолошку тежину у контексту да би, следствено, нека друштва могли назвати "довољно" или "потпуно" модернизованим. Напротив, ти модели, мање или више, свуда функционишу на исти начин, с тим што су историјски условљени, и у великој мери зависе од тренутних односа моћи, односно онога што доминантан дискурс у непрестаним хегемонијским борбама дефинише као пожељну слику "нације", "економије" или било чега другог.

Кључне речи: фудбал, национални идентитет, медији, западна Европа

Сваке четири године у лето читава планета пали своје телевизијске апарате да би гледала један догађај, Светско првенство у фудбалу. Милијарде људи дрхте, навијају, нервирају се, славе, гледајући своје репрезентације како, јурећи за лоптом, проносе славу нације, понекад са мањим, понекад са већим успехом. Шта је то у овој игри што тера становнике пограничних градића Холандије и Немачке да демонстративно марширају кроз "суседову територију" када њихова репрезентација победи у ме-

* Овај рад је резултат истраживања на пројекту бр. 177026: *Културно наслеђе и идентитет*, који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ђусобном дуелу? Шта ради стотине хиљада људи на Јелисејским пољима, када слави победу Француске на Светском првенству? И како је то могуће, у савремено доба супранационалних држава, где се, под утицајем све снажнијих глобализујућих процеса, границе наводно бришу?

Да ли су снажна осећања националне припадности инвестирана у овај спорт само реликти прошлости у данашњем Фукујамином "либералном рају" у коме високо комерцијализовани фудбал просперира у тријумфу либералне демократије и капитализма, "крају историје" (Barker 2000, 124), нудећи само добру забаву, далеко од острашћених припадника "друштва нација" који се боре за престиж на и око фудбалских терена? Или је национална држава, уз све промене које су је задесиле у последњих четврт века, и даље жива и жилава, призивајући своје припаднике да јој се с времена на време поклоне?

О међусобној вези фудбала и националног идентитета, превасходно у контексту савремене Србије, писао сам на другим местима (Ђорђевић 2006, Ђорђевић 2009), али у овом раду имам намеру да прикажем улогу овог спорта у конструкцији националних идентитета у мало глобалнијем смислу, пре свега третирајући земље тзв. Запада, односно државе које се у јавном наративу означавају као "развијене", тј. оне у којима је остварен идеал коегзистенције либералне демократије и капитализма. Циљ овог рада јесте превасходно да се укаже на чињеницу да је, упркос слабљењу прерогатива националне државе, идентитет који на ту државу реферише још увек снажан, и да је фудбал један од оних културних елемената кроз који се таква врста идентификације охрабрује и подржава. С друге стране, анализирајући пројекат "изградње нације" кроз фудбал у земљама које, претпостављено, представљају идеал за транзицијску земљу попут Србије, како у економском тако и у политичком смислу, намера ми је да укажем да идеологија национализма и њена инструментализација у медијима, попут ове у наведеним примерима, није никаква локална специфичност везана за тзв. "недовољно модернизована друштва", где овај термин, сам по себи, има идеолошку тежину у контексту да би се, следствено, нека друштва могла назвати "довољно" или "потпуно" модернизованим. Напротив, ти модели, мање или више, свуда функционишу на исти начин, с тим што су историјски условљени и у великој мери зависе од тренутних односа моћи, односно онога што доминантан дискурс у непрестаним хегемонијским борбама дефинише као пожељну слику "нације", "економије" или било чега другог.

Концепти које користим у овом поглављу – нација, национални идентитет, национална држава и национализам – широко су разматрани на другим местима, али ћу се овде укратко осврнути на основне тезе. Пре свега, појам нације разматрам у основи се ослањајући на Андерсонову тезу о нацији као "замишљеној заједници", при чему је та заједница замишљена истовремено као инхерентно ограничена и суверена (Anderson

1991, 6). Она је замишљена као ограничена јер, колико год велика била, увек има границе иза којих се простиру друге нације; замишљена је као суверена јер је сам концепт настао у време просветитељства и револуција, када је финално одбачен концепт легитимитета божанског поретка на земљи оличеног у династичкој владавини; и на крају, замишљена је као заједница јер, упркос различитим неједнакостима које владају унутар ње, она увек бива посматрана као хоризонтално повезана, где братство међу њеним члановима представља ултимативни идеал (Barker 2000, 198-199).

Национални идентитет, са друге стране, посматрам као релациону категорију, у смислу да се он конструише преваходно кроз разлику која се установљава кроз симболичко означавање у односу на друге (Woodward 1997, 12). Тај релациони карактер указује на две важне ствари. Прва јесте да се нити један идентитет, па ни онај национални, не може посматрати као статичан ентитет, већ као динамичан, историчан појам, као што је утврдио Фредерик Барт у својој класичној студији о етничким групама и границама (Barth 1969, Прелић 2003, 275). Друга, и не мање важна, јесте да се, колико год та врста идентификације била дубоко укорењена и све-присутна у последњих, рецимо, две стотине година, оно што називамо националним идентитетом мора константно неговати, одржавати, репродуковати и по потреби мењати, а у том процесу кључну улогу играју симболи. Дакле, оно што лежи у основи сваке приче о националном идентитету јесте заправо потентност значења садржаног у тим симболима, односно, колико они значе члановима потенцијалне заједнице коју зовемо нација (Smith 2009, 8). У том смислу, национални идентитет би могао бити оквирно дефинисан као "континуирана репродукција и реинтерпретација образаца вредности, симбола, сећања, митова и традиција који творе посебно наслеђе нације, као и идентификација појединаца са тим обрасцима и наслеђем и њиховим културним елементима" (исто, 18).

Тако долазимо и до појма национализма, који у овом контексту разумем пре свега као идеологију, односно као идеолошки покрет који тежи успостављању али и одржавању аутономије, јединства и идентитета популације чији чланови, или бар један део њих, сматрају да тим путем конституишу стварну или потенцијалну "нацију" (исто, 9). При томе, веома је важно имати у виду да та идеологија, кроз процесе успостављања разлика, неке од њих наглашава, али неке и замагљује, као што, рецимо, било каква идеологија национализма у великој мери замагљује нпр. класне или родне односе и неједнакости.

Идеологија национализма, дакле, кључно зависи од симбола који представљају нацију. Што су ти симболи снажнији, што више призивају осећање припадности припадницима нације, то ова идеологија успешније "ради". У том смислу, тешко да постоји идеалнији полигон од спорта, са нарочитим акцентом на фудбал, у циљу успешног демонстрирања механизма

ма помоћу којих се репродукује и одржава национални идентитет. Спорт је масован и по дефиницији високо компетитиван, чак и до крајности, у оном контексту у коме га је Орвел у есеју "Спортски дух" дефинисао као "рат минус пуцњава".¹

Спорт и нација – дуга љубавна афера

Тесна веза између нације и спорта каквог га данас познајемо има дугу историју и у извесном смислу се може рећи, да су, као продукти модерног времена, заједно расли. Тежња да се глобални спортски спектакл политички експлоатише и економски искористи стара је скоро исто онолико колико и модеран спорт, у чему је огромну улогу одиграло формирање две и дан данас највеће међународне организације, својеврсне претече онога што се касније дефинисало као глобализација. Реч је о Међународном олимпијском комитету (МОК) и Међународној федерацији фудбалских асоцијација, познатој под скраћеницом FIFA, које су настале 1894. и 1904. године, тим редоследом. Рођењем ових "удружења националних држава", постављена је позорница за стварање два тренутно вероватно највећа и најпознатија спектакла на свету, Олимпијских игара и Светског првенства у фудбалу. Ови глобални догађаји заправо су и замишљени као простор у коме ће нације имати прилику да једна другој изађу на мегдан, борећи се за престиж на пољу телесне културе, која је још од антике слављена као врхунски идеал, али и коришћена у политичке и идеолошке сврхе (Tomlinson and Young 2006, 1-2). Раст ових организација током само нешто више од сто година² је импресиван, а спектакли које организују у данашње време могу бити разумевани искључиво кроз њихову политичку и економску димензију, далеко од спортских идеала који су некада били прокламовани као ултимативни циљ постојања ових глобалних догађаја. Глобални спорт се тако, следећи Милера и остале, може посматрати кроз концепт Нове међународне поделе културног рада³, који оперише унутар контекста "пет симултаних, неуједначених, међусобно повезаних процеса које карактеришу данашње стање у спорту: глобализацију, говерментализацију, американизацију, телевизиацију и комодификацију" (Miller et al. 2001, 46).

¹ Реч је о есеју Џорџа Орвела "Sporting spirit" из 1945. године, доступно на <http://gutenberg.net.au/ebooks03/0300011h.html#part32>, посећено 22.12.2013.

² Када је основана, FIFA је имала 7 чланица, док у овом тренутку броји њих 209, док чланством у МОК може да се похвали 204 национална олимпијска комитета. Примера ради, Уједињене нације, као врховно политичко удружење "света нација" тренутно имају 193 члана.

³ New International Division of Cultural Labor (NIDCL)

Оно што се, међутим, никако не може испустити из вида, јесте чињеница да, упркос таквом стању данашњег спорта, у коме капитал и мултинационалне компаније воде главну реч (као, уосталом, и у другим сегментима глобалне друштвене реалности), Светско првенство у фудбалу и Олимпијске игре и даље остају и опстају као игре нација, огромне позорнице где чак и најмањи и најсиромашнији рођаци у тој "великој породици" имају право на пет минута славе, поносно носећи своју заставу на церемонији отварања, потајно се надајући да ће баш њихова химна свирати док "поносни син нације" стоји на победничком постољу или се радовати што је баш њихов фудбалски тим успео да намучи велику Немачку, откинувши јој бод у групној фази такмичења. Колико год, рецимо, фудбалска клупска такмичења попут Лиге шампиона имала огромну популарност и доносила енорман профит, степен заступљености догађаја попут СП и даље их далеко превазилази, у огромној мери окупирајући пажњу нације и тих дана смештајући спорт право на прве странице новина.

До које мере је изражена подршка националним тимовима за време СП у фудбалу говори и искуство које сам имао спроводећи *ad hoc* теренско истраживање у Холандији у лето 2010. године, када сам био у прилици да пратим однос становника Ротердама спрема фудбалске репрезентације Холандије током одржавања овог такмичења у Јужној Африци. Боравећи на истом месту и пре и после овог периода, стекао сам утисак да овај лучки град представља есенцију онога што би се могло назвати европски *melting pot*, где је, по последњим пописима, имигрантско становништво у већини у односу на етничке Холанђане. Мултикултуралност града у великој мери условљава и његов визуелни идентитет, тако да је упадљиво одсуство онога што Билиг зове симболима баналног национализма (Bilig 2009), попут заставе или других елемената "холандског" идентитета⁴. Слика града се, међутим, за време трајања СП у потпуности променила. Национални стегови су се вијорили са јарбола, улице су биле окићене многобројним заставицама, а практично сваки излог у граду истакао је неки детаљ наранџасте боје. Такав, за мене неочекивани мизансцен, додатно је био појачан великим бројем људи који су се, у дане када је играла репрезентација, шетали градом обучени у дресове националног тима, или су бар носили понеки наранџасти детаљ. Утакмице у којима је учествовала Холандија пратио сам у различитим баровима⁵, углавном у друштву локалних познаника, а као

⁴ Свакако да је за читање "градског текста" (в. Radović 2013) у контексту промишљања разнородних идентитета који се овде преплићу неопходна далеко дубља анализа, али за потребе овог увида свесно остајем на нивоу генерализације.

⁵ Већину утакмица, не само холандске репрезентације, гледао сам на тај начин и приметио интересантну чињеницу да, када је фудбал у питању, заиста не постоји језичка баријера. Наиме, добар део конверзације са осталим гостима ко-

веома интересантан детаљ издвајам разговор са младом холандском уметницом, са којом сам имао прилике да гледам меч између Холандије и Бразила, која ми се у једном тренутку пожалила да је ово први пут да гледа репрезентацију а да на себи нема дрес своје земље. Мислећи да је заправо иронична или да је нисам добро разумео, замолио сам је да понови шта је рекла, и добио објашњење да је у њеном окружењу не само нормално него и пожељно пратити наступе репрезентације адекватно одевен (уколико није у питању дрес, довољно је на себи имати нешто наранџасто), и да је овом приликом, због свечаности којој је претходно морала да присуствује, била принуђена да прекрши устаљено правило. При томе, у даљем разговору који смо водили, испоставило се да она заправо уопште није превише заинтересована за фудбал, и да га прати искључиво када игра национални тим. Потврду њених речи о обавезном *dress code* могао сам добити и простим погледом на остале госте који су пратили утакмицу, али оно што је било додатно интересантно приметити јесте чињеница да је холандску репрезентацију гледао и за њу навијао велики број људи очигледно имигрантског порекла.

Посматрајући то мултикултурно шаренило уједињено око наранџасте боје, може се закључити да је, на први поглед, степен интегрисаности мањина у холандско друштво изузетно висок и да је избор навијања за национални тим заправо показатељ како демократичности и инклузивности саме средине, тако и спремности имиграната да се интегришу и уједине око симбола нове домовине, као што је, у овом случају, фудбалска репрезентација.⁶ Са друге стране, овај климакс националног јединства, колико год био искрен и аутентичан, замагљује неке друге проблеме са којима су исти имигранти суочени, о чему се тренутно води озбиљна полемика у холандском друштву, као што је на пример тзв "етничко циљање" (*ethnic targeting*), односно безразложна полицијска контрола људи другачије боје коже или јасно имигрантског изгледа.⁷ Такође, интересантно је поставити

ји су пратили мечеве обављао се на холандском, језиком којим владам на врло елементарном нивоу, али то није представљало ни најмању препреку да учествујем у дискусијама и коментаришем збивања на терену користећи универзални фудбалски језик.

⁶ Када сам, другом приликом, у локалном бару на југу Роттердама пратио меч Лиге шампиона између Реала из Мадрида и минхенског Бајерна, имао сам прилику да разговарам са два младића турског порекла који су ми, на питање за кога навијају, одговорили да подржавају немачки тим. На моје изненађење, јер сам током боравка у Холандији више пута присуствовао дискусијама о не баш топлим осећањима које локално становништво гаји према Немцима, одговорили су ми да за Бајерн навијају јер тамо играју тројица Холанђана.

⁷ Види нпр. <http://www.opensocietyfoundations.org/voices/equality-under-pressure-challenging-ethnic-profiling-dutch-police>.

питање и кога, заправо, у холандском тиму имигранти подржавају, с обзиром на то да је репрезентација ове земље састављена од великог броја фудбалера чије земље рођења или порекла су или бивше холандске колоније или данашње "прекоморске територије". Да парафразирам шалу која је кружила Паризом након што је Француска освојила Светско првенство 1998. године: Пјер: "Волиш ли странце?" Жан: "Наравно, када постижу голове" (Carrard 2002, 69). Занимљив је и случај репрезентативца Робина ван Персија, чије фотографије и дресови красе зидове бројних локала у Ротердаму, и који представља правог локалног хероја и несумњиво омиљено лице у националном тиму. Свеprisутност његовог лика, нарочито у јужном делу града, повезана је са чињеницом да је Ван Перси тзв "момак из краја", рођен и одрастао у сиромашном јужном ротердамском кварту, насељеном превасходно имигрантима и радничком класом. Почетак његове каријере, пре одласка у иностранство, везан је за наступе у најпознатијем ротердамском клубу Фајнорд, чији стадион се такође налази на југу, а најмасовнију подршку има управо у том делу града, регрутујући навијаче из тих превасходно сиромашних квартова. Енормна популарност овог фудбалера управо произлази из чињенице да је он "један од нас", момак из сиромашног предграђа који је "успео у животу", где својим присуством у успешном националном тиму заправо репрезентује и производи једну другачију врсту лојалности, везану за локални али и превасходно класни идентитет, више него за онај национални⁸.

Ова кратка етнографска вињета показује неколико ствари. Пре свега, очигледно је да фудбал уједињује нацију, и да је порука која се одашиље једна савршено углађена, избрушена и блистава слика колектива уједињеног око својих изабраних представника, националне репрезентације. Консензуални занос, оличен у кооптирању и истицању националних симбола, указује на непроблематичну, савршено функционалну заједницу, управо онакву каква би једна нација која држи до себе требало да изгледа. Међутим, треба имати у виду да та врста визуелног идентитетског консензуса заправо представља класичну манифестацију приступа "одозго надолу" (*top down*), где, у суштини, подизање националне тензије и пратећа еуфорија око фудбалске репрезентације бивају дириговани од стране носилаца моћи у друштву што се, најбаналније, може видети у чињеници да се заставице на улицама не постављају саме нити их волонтерски каче грађани, већ су резултат активности локалних власти, као, уосталом, и препорука да би сваки градски излог требало да истакне неки симбол холандског

⁸ Било би занимљиво испитати и везу између чињенице да је Ван Перси истовремено припадник сиромашне радничке класе али и белац – односно припадник нечега што би се могло назвати старим Ротердамцем, и колико је његова популарност повезана са тим сегментом идентитета.

идентитета. Чињеница да је тако нешто могуће извести уз мање или више општи консензус грађана указује на то колико је фудбал заправо идеалан механизам за хомогенизацију али и репродуковање националног идентитета, с обзиром на то да, у суштини, не постоји превише разлога због чега би неко јавно иступио против успешних представника нације који, при томе, ту исту нацију репрезентују у једној "чистој" и "невиној" ствари као што је спорт. Међутим, као што се могло и видети из ове кратке анализе, иза лепе и умивене слике нације заправо се налазе скривене неједнакости и сукобљене лојалности. У суштини, поставља се питање шта и кога тачно репрезентује национални тим Холандије? И, у крајњој линији, ко су то Холанђани? Да ли су то и имигранти, и сиромашна радничка класа и становници богатих предграђа? Управо ту на сцену ступа идеологија национализма која, у немогућности да у потпуности регулише постојеће тензије у друштву попут, у овом примеру, расних и/или класних, заправо посеже за оним културним елементима око којих влада претпостављени консензус, на тај начин истовремено анестезирајући потенцијалну субверзију и шаљући слику о савршеној уређености система. Мирећи и окупљајући потпуно различите друштвене актере под једну заставу, потенцијалне разлике се "гурају под тепих", а нација бива, бар у манифестном смислу, освежена и оснажена. У том смислу, увек треба имати у виду да "конструкције националног идентитета нису фиксиране, оне теже константном поновном уписивању значења, и то како у односу на њихов објект – нацију, тако и на публику – грађане" (Whannel 2008, 172).

Свето тројство: фудбал – нација – медији

Најфлагрантније деловање до крајности доведене националистичке идеологије у вези са спортом историјски се може лоцирати у два велика спортска догађаја. Реч је о Светском првенству у фудбалу одржаном у Италији 1934. године, и Олимпијским играма у Берлину, организованим 1936. године. И једна и друга манифестација послужили су, заправо, као пропаганда фашистичком Мусолинијевом режиму и Хитлеровој нацистичкој власти да, повезујући историју и античке идеале са савременим спортом, промовишу сопствену величину и супериорност, кроз истицање телесних идеала "новог човека", расно и културно супериорног у односу на све остале (Tomlinson and Young 2006, Martin 2004, Clay Large 2007). Ова два догађаја нису показала само до којих граница и колико опасно се спорт може користити у сврхе промовисања тоталитарних идеологија већ су, историјски кључно, у игру увели и једну нову, бескрајно моћну силу – медије. СП у Италији 1934. је први велики догађај који је у Италији преношен путем радија, чиме је идеологија која је промовисала нацио-

нализам, милитаризам, анти-индивидуализам, педагошки тоталитаризам, естетику и културу пристанка и мит о Мусолинију (Gordon and London 2006) могла допрети до сваког Италијана који је поседовао радио-апарат, дивећи се из свог дома достигнућима своје нације и свога Вође. У вези са берлинском Олимпијадом, довољно је поменути филм Лени Рифенштал *Olympia* из 1938. године, занатско ремек-дело са, у најмању руку, проблематичним политичким контекстом.

"Спортских страна има увек и никада нису празне. Свакога дана милиони и милиони људи пажљиво читају те стране, учествујући у порази-ма и победама, осећајући се код куће у том свету залепшаних застава" (Bilig 2009, 221), каже Мајкл Билиг у својој студији о баналном национализму, истичући улогу наизглед бенигних спортских вести у свакодневној репродукцији националног идентитета. У анализи која следи, управо се фокусирам на овај аспект улоге медија у конструисању "слике о нацији", и механизме помоћу којих се та слика гради.

Као што истиче велики број истраживача ове области (Fairclough 1995, van Dijk 1988), медији представљају кључне носиоце репродуковања и одржавања доминантног социјалног поретка, истовремено репрезентујући, али и социјално конструишући културне поруке и системе представа везане за различите врсте идентитетских пракси, у овом случају везаних за национални идентитет.

Једна од основних одлика овако посматраних медија који третирају спорт јесте њихова улога у конструисању нације "као хомогеног колектива коме би претпостављени читалац требало да припада" (Bishop and Jaworski 2003, 243). Другим речима, полазим од тога да "у конструисању нације штампа прибегава неколицини дискурзивних стратегија конструишући и оснажујући национално јединство, и то путем призивања стереотипа, генеричких референци, измешане спортске и војне историје, као и безвремености нације обухватајући митску прошлост и неодређену будућност" (исто, 244). У том смислу, медијске поруке послате кроз ланце комуникације иманентне овој форми популарне културе веома лако се укоренењују и постају део свакодневног јавног дискурса (Ђорђевић 2009). Када су у питању медији који третирају спорт, овакав дискурс је још јаче наглашен, будући да се "спортска нација" приказује као снажна идеолошка формација и где се, кроз стварање и репродуковање националних митова, спорт, заправо, реификује, замагљујући постојеће друштвене пукотине (Rowe, McKay, and Miller 2002, 120-121). Спортска публика је у овом смислу константно подвргнута интерпелацији, кооптирајући пожељни патриотизам кроз широк спектар стереотипа који објашњавају и дефинишу како "нас" тако и "друге". (в. исто, 124).

Примери овакве медијске праксе су бројни и могу се пронаћи практично сваког дана. Довољно је прочитати било који чланак у домаћој

штампи везан за наступе неког спортисте који је пореклом из Србије, да би се видело на који начин тај механизам функционише. Ако се, рецимо, на амерички кошаркашки тим *Golden State Warriors* реферише као на "Голден Стејт нашег Немање Недовића" или се фудбалски шампион Енглеске означава као "Манчестер Јунајтед предвођен капитеном Видићем", јасно је да се читаоцима сугерише, са једне стране, важност "наших" играча за функционисање великих светских тимова, док се, са друге стране, указује да би било пожељно симпатисати тај тим управо због чињенице да у њему "имамо" свог представника. Такође, ако читамо медијске приказе везане за, нпр, тениског шампиона Новака Ђоковића, неће бити неопходно ни да се реферише на његову припадност, већ се локалност и навијање за њега практично подразумевају. Заиста, као што Билиг каже (Bilig 2009, 225), ми сваки дан читамо о успесима и неуспесима "наших" играча и тимова, радујући се и нервирајући због њихових победа и пораза, не размишљајући о томе да заправо учествујемо у старој доброј игри махања националним заставама, идентификујући се са младим и успешним девојкама и момцима који по свету проносе "име нације".⁹

Ово свакодневно потврђивање припадности националном колективу, управо због своје бенигности и подразумеваног карактера, заправо натурализује један идентитет који би, у некој другој ситуацији, могао бити проблематизован за претпостављеног читаоца. Ако би, рецимо, уместо Ђоковића, читали о неком плаћеном војнику који ратује на неком од светских ратишта (локална и да не помињемо), степен консензуалне идентификације са таквим "представником нације" би нагло опао. Слично би било и са било којом јавном личношћу која се бави "проблематичним послом", рецимо, неким политичаром. Када су, међутим, у питању спортисти, научници или уметници, ниво поистовећивања је, може се рећи, апсолутан. Управо из тог разлога медијска репрезентација спорта и јесте идеалан механизам за репродуковање националног идентитета, али, такође, и место на коме се могу дискутовати различите проблематизације тог идентитета без бојазни да ће то наићи на осуду. Заправо, на спортским странама новина врло често се лакше може прочитати каква је ситуација у једном друштву него што је то могуће у оним сегментима који третирају "озбиљне" теме. А захваљујући свакодневном, крајње норма-

⁹ И сами спортисти у великој мери прихватају ту игру, о чему сведочи пример фудбалера Бранислава Ивановића који наступа за лондонски клуб Челси. Приликом освајања било ког од трофеја, Ивановић никада није пропустио прилику да се током прославе окити српском заставом, на тај начин стављајући до знања да он није само професионалац у мултиетничкој корпорацији као што је Челси, већ и Србин који своје успехе дели са читавом нацијом. Таква пракса је стандардна за велику већину фудбалера, одакле год да су пореклом.

лизованом и рутинском махању заставицама, веома је лако мобилисати аудиторијум када на ред дођу и "највеће битке", попут, рецимо, европских или светских шампионата у фудбалу, када заставе почну да се вијоре пуном снагом. А та мобилизација може кренути и у неким другим, озбиљнијим правцима.

Безуби лав, луде краве и бездушни Fritz

У том смислу, веома су занимљива два примера из спортске штампе везана за, са једне стране, питање енглеског / британског националног идентитета током одржавања Европског првенства у фудбалу 1996. године и, са друге стране, случај (ре)дефинисања "францускости" након што је ова репрезентација освојила Светско првенство у фудбалу 1998. године.

Европско првенство у фудбалу 1996. године одржано у Енглеској имало је велики симболички значај за ову земљу, превасходно у смислу да се у локалној имагинацији на овај догађај реферисало као на "повратак фудбала кући".¹⁰ У складу са тим и очекивања од националног тима била су огромна, а јавност је прижељкивала репризу 1966. године, када је Енглеска први и једини пут у историји освојила Светско првенство. Репрезентацији је одлично ишло, апетити су све више расли, а у складу са тим растао је и ниво националне тензије у локалној штампи. Сусрети са различитим репрезентацијама одређивали су и другачије приступе у представљању противника. Тако су мечеви са Швајцарском и Холандијом углавном евоцирали класичне стереотипе попут исказивања жеље да је одбрана првих "шупља попут њиховог сира", док су други углавном приказивани кроз уобичајено доброћудно призивање клоMPI и воденица. То, међутим, није био случај када су у питању били мало "проблематичнији" противници са којима је Енглеска имала "нерашћиве рачуне" – Шкотска и Шпанија. Најављујући меч са шкотском репрезентацијом, штампа је веома често призивала метафоре које су јасно реферисале на не баш пријатељске односе између две чланице Уједињеног краљевства, па се тако констатовало како следи "битка за Британију", док се на навијаче шкотског тима реферисало као на непријатеље који су "окупирали престоницу након осам година нелагодног фудбалског мира". Након победе Енглеске, констатовано је да је побеђен "стари непријатељ", уз коришћење фразе "*auld enemy*", где се овај архаизам јасно односи на ратну историју. Сусрет са Шпанијом донео је сличну врсту приступа; на-

¹⁰ Званична химна енглеске репрезентације за ЕУРО 96 била је песма под именом "Три лава" (*Three lions*), много познатија под алтернативним називом "Фудбал се враћа кући" (*Football's coming home*).

слови попут "Симан потопио шпанску армаду" или "Шпанија још увек не може да победи енглеског Симана"¹¹ (исто, 22-24), поново јасно указују на виђење фудбала као метафоре рата, призивајући "успаване успомене", на тај начин евоцирајући империјалне "дане славе" и подсећајући читаоце на њих.

Кулминацију оваквог медијског покривања наступа енглеског националног тима донео је полуфинални сусрет са Немачком, где су се штампани медији, и то не само они таблоидни, већ и тзв. *broadsheets*, просто утркивали у спектакуларности наслова који ће најавити утакмицу. До какве крајности је то довело, довољно говоре следећи примери наслова: "Let's Blitz Fritz", "ACHTUNG! SURRENDER", "Football War is Now Declared", "For you Fritz, Ze Euro 96 is Over".¹² Шовинистичка хистерија у британској штампи довела је чак и до званичне реакције амбасаде и Министарства спољних послова Немачке, а огласило се и врховно регулаторно тело задужено за медије, осуђујући овакав приступ. Са друге стране, немачки медији су на "историјски сусрет" гледали са много мање ратоборности, уопште не помињући рат, или то чинећи само као одговор на поједине наслове из енглеске штампе.

Медијски дискурс који је пратио ову утакмицу указује на неколико ствари. Поприлично неочекивана хистерија у штампи заправо је указала на дубоку кризу у којој се у том тренутку нашло британско друштво, налазећи се на прекретници у погледу прихватања нових правила игре у геополитичкој реалности где је реална моћ Уједињеног краљевства значајно опала, не само у контексту губљења колонија, већ и позиције унутар (никада до краја жељене) Европске уније, у којој је, у том моменту превасходно економски, доминирала управо Немачка. Ако се на то дода чињеница да је управо током одржавања ЕП кулминирала криза за бољешћу лудих крава у Енглеској (Brookes 1999), где је ЕУ донела одлуку о забрани увоза говедине из ове земље, као и постојеће полемике око прихватања заједничке валуте, јасно је да позиција острвског "лава без зуба" није била ни мало светла. У том контексту, призивање славне историје и ратних подухвата има јасан циљ да реafirмише и оснажи посрнули "национални понос", нарочито у односу на "највећег непријатеља", Немач-

¹¹ У оба случаја у питању је игра речи, где се презиме голмана Енглеске које се пише *Seaman* и у буквалном преводу значи "морнар", користи као референца на битку код Трафалгара и победу енглеске морнарице над удруженом француско-шпанском коалицијом 1805. године, када је дефинитивно успостављена надмоћ Енглеске на морима и ојачан њен положај као највеће колонијалне и империјалне силе.

¹² У питању су јасне референце на Други светски рат, где се користе било погрдна имена за Немце, било познате фразе из тог периода.

ку. Директне и крајње непријатељске референце на ову земљу нису, међутим, узроковане "живим сећањем на рат" у националној свести, већ се оне управо свесно и намерно евоцирају, контекстуализоване актуелним односом две државе, у коме се Енглеска налази у очигледно неповољном и подређеном положају. Национални идентитет овде се, дакле, дефинише кроз прошлост и кроз директан обрачун са "непријатељским другим", јер не постоји простор да се он реafirмише кроз актуелна дешавања. Са друге стране, немачка штампа, избегавајући било какве референце на рат, јасно указује позицију друштва у коме тај догађај и даље представља националну трауму. Миран тон и инсистирање на актуелној ситуацији и економској доминацији Немачке, међутим, показују и који су елементи немачког идентитета на којима се инсистира, репрезентујући национални тим кроз фамозну фразу "Vorsprung durch Technik"¹³, позивајући се на оне особине нације које су јој донеле просперитет и процват мање од пола века након девастирајућег завршетка рата.

Епилог ове "историјске битке" на крају је била победа Немаца, али је резултат остао у дубокој сенци самог приступа утакмици. Утолико је индикативан практично истоветан коментар који се, након меча, могао прочитати како у енглеској, тако и у немачкој штампи: лондонски *The Times* тако пише: "Клаузевиц није био у праву: Није рат оно што је наставак политике другим средствима. Заправо је фудбал наставак рата другим средствима", док немачки *Die Welt* у сличном тону закључује: "Пруски генерал и војни теоретичар Карл фон Клаузевиц је погрешно. Рат није наставак политике. То је фудбал" (Maguire, Poulton, and Possamai 1999, 446).

Black – blanc – beur' ?

Други пример "замишљања нације кроз фудбал" може се пронаћи у једној другој великој европској земљи – Француској – која је, славећи тријумф свој националног тима на СП 1998. године, заправо, отворила дискусију о томе шта су то данас Француска и Французи.

Пред велико фудбалско такмичење које се одржавало у овој земљи, француска штампа није одисала превеликим ентузијазмом, превасходно критикујући приступ игри репрезентације која се, под вођством селектора Еме Жакеа, одрекла карактеристичног "шампањског фудбала" науштрб не превише атрактивног, али претпостављено ефикаснијег приступа игри. На удару се нарочито нашао селектор који је, поред критике на

¹³ У питању је рекламни слоган за немачки аутомобил Ауди, који, грубо преведено, значи "Напредак кроз технологију", и често се користи да означи суштину "немачког приступа" у многим областима, па тако и фудбалу.

рачун његовог стручног знања, веома често извргаван руглу и на личној основи, превасходно због његовог "ниског" провинцијског порекла и припадности радничкој класи, у чему је нарочито предњачио *L'Équipe*, најутицајнији француски спортски часопис (Dauncey and Hare 2000, 335). Иако не превише снажно, из десничарских кругова предвођених ултра-конзервативном партијом Жан-Мари Лепена, долазили су гласови како је проблем француске репрезентације између осталог и тај што је не чине Французи, односно да је превише играча који су пореклом из некадашњих колонија или су тамо рођени, што их, према овом схватању, не чини довољно великим "патриотама" да би могли да дају "све од себе" за национални тим.

Како је, међутим, Светско првенство одмицало, тако су се низале победе репрезентације и слика у медијима почела је драстично да се мења. Од Француске која игра "шампањски фудбал" и губи, тим се претворио у ефикасну машину која, чак и када не игра лепо, остварује победе. Тако се у штампи створио наратив о "Француској која побеђује" (*une France qui gagne*), метафора која указује на "ново доба" које уморној нацији са мањком самопоуздања даје крила да је свет у коме ова земља поново има значајно место могућ (исто, 337). Одушевљење успехом навело је медије да закључе како је Француска коначно превазишла Астериксов комплекс, коначно напустивши принцип да је важније остварити часне победе у малим биткама, макар и по цену да оне немају никаквог реалног ефекта. Тако се у уводнику часописа *Marriane* наводи како је ово ново и изненађујуће сазнање да Француска може бити поносна на своја достигнућа и да свет сада коначно може поштовати ову земљу, уместо да је, што је постало уобичајено, сматра "нацијом која кука" (исто, 338).

Општи закључак био је да је Француска коначно добила тим који може достојно да је репрезентује. Управо у томе лежи и кључни елемент за промишљање идентитетских политика у овој земљи крајем деведесетих година прошлог века, што, можда у још већој мери, важи и данас. Наиме, ако је ова репрезентација модел на који би читава земља требало да се угледа, превасходно се поставља питање шта и кога она тачно репрезентује (в. Carrard 2002, 67)? Наиме, далеко највећа звезда шампионског тима био је Зинедин Зидан, син северноафричких имиграната, одрастао у сиромашном радничком предграђу Марсеја, лучког града познатог по великом проценту дошљачког становништва. Овај *Beur*¹⁴ заблестео је на Светском првенству, да би кулминација његовог наступа била постизање два гола у финалу шампионата против Бразила. Зизу, како гласи фудба-

¹⁴ Колоквијални термин који у француском језику означава људе рођене у Француској, чији су родитељи емигрирали из некадашњих северноафричких колонија.

леров надимак, преко ноћи је постао далеко највећа звезда у земљи, уједињујући нацију без обзира на етничку, класну или расну припадност. Поред Зидана и велики број других играча био је имигрантског порекла, из Африке, Кариба, па све до Јерменије. Тако је, одједном, заправо испало да је пољуљано француско самопоуздање повратила група "сумњивих" Француза имиграната, на челу са човеком који води порекло из земље због чијег губитка је нација, својевремено, доживела једну од већих траума у двадесетом веку – Алжира. Ефикасност наспрам "умирања у лепоти" дошла је, из визуре јавности, са најнеочекиваније стране отварајући, кроз фудбалску причу, горући проблем савременог француског друштва – питање интеграције имигрантског становништва. Тријумф на Светском првенству заправо је дао идеалан повод за тријумфални закључак како се ради о победи "мулти-етничке", "мулти-културне" и "мулти-расне" Француске и да је фудбалски тим показао како је такво, интегрисано друштво, не само могуће него и представља добитну комбинацију. У том смислу, штампа је поредила састав сопственог националног тима са немачком репрезентацијом, састављеном искључиво од етничких Немаца, глорификујући француску отвореност и универзализам, насупротив немачком крутом етничком принципу¹⁵ (Dauncey and Hare 2000, 339-340). Метафора "измешаног" фудбалског националног тима као успешног модела за читаву државу у овом контексту имала је функцију да бар донекле умири све веће и веће проблеме са којима се суочавало француско друштво у вези с интеграцијом имигрантског становништва, где се, непосредно пред одржавање светског купа, водила озбиљна полемика око тога да би "прави" Французи требало да имају предност када су у питању социјална давања и солидарно становање, а однос према имигрантима се углавном сводио на мању или већу дискриминацију у свим пољима живота и стандардни дијапазон оптужби за криминал и анти-социјално понашање (в. Silverman 2002).

У овом контексту фудбал је, дакле, послужио да "закрпи" озбиљне пукотине које су нарушиле увек пожељну "монолитност" слике нације дајући, бар на кратко, илузију о "новој", бољој, "Француској која побеђује",

¹⁵ У међувремену, многи фудбалери имигрантског порекла заиграли су за немачку репрезентацију, што је коинцидирало и са успесима овог тима. Ипак, чини ми се да је вероватније да висок проценат имиграната, како у француском, тако и немачком националном тиму, више кореспондира са чињеницом да је њихов социјални положај далеко неповољнији од оног кога имају етнички Немци и Французи, па је фудбал један од начина да се оствари каква-таква вертикална социјална проводљивост. Једини разлог због кога су се играчи имигрантског порекла пре појавили у Француској него у Немачкој јесте различит закон о држављанству, који је у овој првој (био) либералније конструисан.

превазилазећи све мањи глобални утицај, озбиљне економске проблеме и, пре свега, горуће питање интеграције системски социјално деградираног имигрантског становништва. Фудбал и у овом случају делује као изванредно кохезивно средство, спајајући људе из свих могућих друштвених ниша и уједињујући их под једном заставом, била она *bleu-blanc-rouge* или, како су то згодно сковали локални новинари, *black-blanc-beur*, реферишући на нови, интегрисани идентитет нације.

Тријумф на Светском првенству омогућио је тако да се у француском јавном дискурсу гласно проговори о себи, о томе "ко смо" и "шта смо" данас, и куда идемо. Та дебата била је могућа са једне стране захваљујући томе што је Француска "коначно победила", али и зато што је медијум кроз који је она отворена био један непроблематични културни сегмент, око кога се једноставно ствара консензус. Ако се погледају снимци са прославе титуле шампиона света на Јелисејским пољима, могу се видети заиста потпуно различити слојеви француског друштва како заједно славе, док околу заједно вијоре француске и алжирске заставе. Наравно, када су се страсти стишале, поново су гласно зазвониле речи Марсела Десаија, пореклом из Гане, једног од хероја француске победе, који објашњава како се његов рођени брат стално сусреће са тзв *racisme au quotidien* (свакодневним расизмом), јер је он "само још један Африканац", а не познати спортиста или забављач (Carrard 2002, 72).

У том смислу, Марк Оже, на питање да ли ће потрајати ово "пронађено јединство", каже: "Одговор је на жалост познат: не. Док год друштво остаје потчињено неумољивој неолибералној доктрини која распирује, пре свега, конкуренцију и компетитивност међу људима. И која чини од спорта не само метафору пријатељства, солидарности или братства већ такође парадигму сукоба, борбе и рата" (Auge 1998 према, Carrard 2002). Исти антрополог, међутим, на другом месту додаје још једну опсервацију: "После утакмице Француска – Хрватска знао сам да, упркос свему што се може рећи о фудбалу као опијуму за народ и машини за прављење новца, ова врста светковине ипак представља, пре свега, лепо бекство од екрана, у сусрет другим људима. Празновање Светског фудбалског првенства можда је било управо то: поновно освајање нечега што је личило на стварност" (Ože 2003, 26).

Ова два, наизглед контрадикторна исказа, заправо упућују на комплексност проблематике друштвене кохезије где је фудбал, макар и привремено, одиграо улогу својеврсног супер-лепка. Али, понекад, управо такве илузије могу имати и позитивне ефекте, односно, како примећује Ричард Рорти, "модерна, писмена, секуларна друштва зависе од постојања разумних, конкретних и плаузибилних политичких сценарија, насупрот причама које нуде искупљење после смрти. Да би се очувала друштвена нада, чланови таквог друштва морају да буду способни да сами

себи испричају причу о томе како ствари могу изгледати боље, и да буду уверени да не постоје непремостиве препреке да би та прича заиста постала стварност" (Rorty 1989, 86).

Закључна разматрања

И један и други пример писања спортске штампе, како у Енглеској, тако и у Француској, указују на то како се, кроз фудбал и фудбалске "битке" које се воде на такмичењима попут Европског и Светског првенства, прича прича о нацији. Док је у случају Енглеске фокус превасходно стављен на конструисање и реинскрипцију националног идентитета кроз "другог", било да су у питању Шкоти, Шпанци и највише Немци, пример из Француске указује да је доминантан наратив усмерен на причу "о нама", односно на замишљање нације унутар ње саме. Иако се и у једном и у другом случају фудбал заправо користи као механизам за хомогенизовање и снажење угроженог идентитета, приступи су у потпуности другачији, што указује на артифицијелност самог концепта, али и његову историјску условљеност. У случају Енглеске, ради се о својеврсном "пецању" мотива из славне прошлости, са циљем да се та "успавана сећања" разбуди и распале у актуелном, очигледно неповољном, друштвено-политичком тренутку. Француски јавни наратив, са друге стране, окреће се сопственом дворишту, настојећи да, на крилима успешне фудбалске кампање, расплете озбиљан социјални проблем немогућности интеграције сопственог друштва.

И један и други наратив о "нама" су очигледно историјски условљени, али и указују на још једну важну ствар – да, како то кажу Роуи и остали, тројство спорт – национализам – медији никако није пролазна мода (Rowe, McKay, and Miller 2002, 133), и да "не постоји разлог да се верује да је национализам као идеолошка и културна снага на путу заборављања. У суштини, управо је обратно – што је више поткопан национално-политички, економски и војни суверенитет, то је већа потреба да државе конструишу семиотички потентну културалну нацију" (исто).

Примери који су овде анализирани потичу са краја двадесетог века, али су веома парадигматични, с обзиром на "фукујаминску" доктрину која је била веома актуелна у том моменту. Како год било, закључак из последњег пасуса је релевантнији него икада. У данашњем супранационалном глобализованом свету националне државе су заиста изгубиле велики део суверенитета о коме је било речи и, да употребим Кастелсову парадигму, уместо националних (*nation-state*) постале "умрежене" државе (*network state*) (Castells 2009), али је резултат тога управо настојање да се, ако ништа, бар на симболичком плану одржи снага нације. Проблеми

о којима је било речи у анализираним текстовима су још даље од решења, а ако имамо у виду да у скорој будућности од тренутка писања овог текста предстоји референдум о (националној) независности Шкотске, као и да је проблем интеграције у Француској још већи него што је био 1998. године, јасно је да свет нација, макар и промењен, и даље живи. Уосталом, Олимпијске игре и Светска првенства у фудбалу никада нису били спектакуларнији и популарнији.

Литература

- Anderson, Benedict R. O'G. 1991. *Imagined communities : reflections on the origin and spread of nationalism*. Rev. and extended ed. London - New York: Verso.
- Auge, Marc. 1998. "'Un ethnologue au Mondial'." *Le Monde diplomatique*.
- Barker, Chris. 2000. *Cultural studies : theory and practice*. London: SAGE.
- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference. (Results of a symposium held at the University of Bergen, 23rd to 26th February 1967.)*, *Scandinavian university books*. Bergen, London: Universitetsforlaget; Allen & Unwin.
- Bilig, Majkl. 2009. *Banalni nacionalizam*. Beograd: XX Vek.
- Bishop, Hywel, and Adam Jaworski. 2003. "'We beat 'em': nationalism and the hegemony of homogeneity in the British press reportage of Germany versus England during Euro 2000." *Discourse & Society* 14 (3):243-271.
- Brookes, Rod. 1999. "Newspapers and national identity: the BSE/CJD crisis and the British press." *Media, Culture & Society* 21:247-263.
- Carrard, Philippe. 2002. "'L'Equipe de France du monde': sport and national identity." *French Cultural Studies* 13:65-82.
- Castells, Manuel. 2009. *The Power of Identity*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Clay Large, David. 2007. *Nazi Games: The Olympics of 1936*. New York: W.W. Norton.
- Dauncey, Hugh, and Geoff Hare. 2000. "World Cup France '98. Metaphors, Meanings and Values." *International Review for the Sociology of Sport* 35 (3):331-347.
- Ђорђевић, Иван. 2006. "Спорт и национални идентитет. Фудбалска прича 'непостојеће нације'." *Antropologija* 1:22-34.
- Ђорђевић, Иван. 2009. "Умеју ли антрополози да играју фудбал? Спорт и идентитет у савременој Србији." *Antropologija* 9:89-103.
- Fairclough, Norman. 1995. *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Fukuyama, Francis. 1992. *The end of history and the last man*. New York, Toronto: Free Press – Maxwell Macmillan Canada – Maxwell Macmillan International.

- Gordon, Robert S. C., and John London. 2006. "Italy 1934: Football and Fascism." In *National identity and global sports events*, edited by Alan Tomlinson and Christopher Young. Albany: State University of New York Press.
- Maguire, Joseph A., and Emma Poulton. 1999. "European identity politics in Euro 96: Invented traditions and national habitus codes." *International Review for the Sociology of Sport* 34 (1):17-29.
- Maguire, Joseph, Emma Poulton, and Catherine Possamai. 1999. "Weltkrieg III?: Media Coverage of England Versus Germany in Euro 96." *Journal of Sport & Social Issues* 23 (4):439-454.
- Martin, Simon. 2004. *Football and Fascism: The National Game under Mussolini*. New York: Berg.
- Miller, Toby, Geoff Lawrence, Jim McKay, and David Rowe. 2001. *Globalization and sport — Playing the world*. London: SAGE.
- Ože, Mark. 2003. *Varljivi kraj stoleća*. Beograd: XX Vek.
- Прелић, Младена. 2003. "Етнички идентитет - проблеми теоријског одређења." In *Традиционално и савремено у култури Срба*, edited by Драгана Радојичић. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Radović, Srđan. 2013. *Grad kao tekst*. Beograd: XX Vek.
- Rorty, Richard. 1989. *Contingency, irony, and solidarity*. Cambridge ; New York: Cambridge University Press.
- Rowe, D., J. McKay, and T. Miller. 2002. "Come Together: Sport, Nationalism, and the Media Image." In *Mediasport*, edited by L.A. Wenner and I.N.I. NetLibrary, 119-133. London: Routledge.
- Silverman, Maxim. 2002. *Deconstructing the Nation: Immigration, Racism and Citizenship in Modern France*. London: Routledge.
- Smith, D. Anthony. 2009. *Nationalism, Key Concepts*. Cambridge: Polity Press.
- Tomlinson, Alan, and Christopher Young. 2006. "Culture, Politics, and Spectacle in the Global Sports Event — An Introduction." In *National identity and global sports events*, edited by Alan Tomlinson and Christopher Young. Albany: State University of New York Press.
- van Dijk, T. A. 1988. *News as Discourse*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Whannel, Garry. 2008. *Blowing the Whistle, Revisited*. New York: Routledge.
- Woodward, Kathryn. 1997. "Concepts of Identity and Difference." In *Identity and Difference*, edited by Kathryn Woodward. London: SAGE.

Ivan Đorđević

Ethnographique Institute SASA, Belgrade

*Whose game is this? An overview at the role of football in
the construction of national identity*

In this paper I will consider the ways in which national identity is constructed through football, by analyzing different case studies foremost in the countries of Western Europe which are, in public narratives, signified as "developed". I will attempt to point out the fact that, despite the weakening of the prerogative of the nation-state, the identity which refers to such a state is still strong, and that football is one of those cultural elements through which such identification is encouraged and supported. On the other hand, through analyzing the "nation building" through football project in countries which, supposedly represent the ideal for a transitional country like Serbia, in both the economic and political sense, it is my intent to point out that the ideology of nationalism and its instrumentalization in the media, such as that given in the examples, is by no means locally specific nor connected to so-called "insufficiently modernized societies", where this term, in itself has the ideological weight in context – that we could thus refer to certain societies as "enough" or "completely" modernized. On the contrary, these models, more or less, function the same way everywhere, only they are historically determined, and greatly dependent on momentary power relations, or that which the dominant discourse in continual hegemonic struggles defines as the desirable image of "nation", "economy" or anything else.

Key words: football, national identity, media discourse, Western Europe

*À qui ce jeu appartient-il ? Un regard sur le rôle du football
dans la construction de l'identité nationale*

Dans cette étude, j'analyse les manières dont est, à travers le football, construite l'identité nationale, en analysant les différentes études de cas principalement dans les pays de l'Europe occidentale désignés comme "développés" dans le discours public. Je m'efforce de rendre compte du fait qu'en dépit de l'affaiblissement des prérogatives de l'état national, l'identité qui se rattache à cet état est toujours forte, et que le football est un de ces éléments culturels à travers lesquels une telle sorte d'identification est encouragée et soutenue. D'un autre côté, en analysant le projet de la "construction de la nation" à travers le football dans les pays qui sont censés représenter un

exemple type des pays en transition comme la Serbie, aussi bien au sens économique que politique, mon intention est de démontrer que l'idéologie du nationalisme et son instrumentalisation dans les médias, à l'instar de celle dans les exemples évoqués, ne sont aucunement une spécificité locale liée à des "sociétés insuffisamment modernisées", alors que ce terme, contient en lui-même un poids idéologique dans le sens où certaines sociétés pourraient être appelées "suffisamment" ou "complètement" modernisées. Au contraire, ces modèles, fonctionnent plus ou moins partout de la même manière, tout en étant historiquement conditionnés, et dépendent en grande mesure des rapports de force momentanés, c'est-à-dire de ce que le discours dominant définit dans les luttes incessantes pour l'hégémonie comme l'image désirable de la "nation", de l'"économie" ou de n'importe quoi d'autre.

Mots clés: football, identité nationale, médias, Europe occidentale

Primljeno / Received: 21.01.2014.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 6.03.2014.